

Uniwersytet
Wrocławski

EWOLUCJA PAŃSTWOWOŚCI W BRAZYLII, POLSCE I EURAZJI

EVOLUÇÃO DO ESTADO NO BRASIL, POLÔNIA E EURÁSIA

pod redakcją
Marcosa Augusto Maliski, Krystiana Complaka

Coordenação
Marcos Augusto Maliska, Krystian Complak

Wrocław 2015

**Ewolucja państwowości w Brazylii,
Polsce i Eurazji**

**Evolução do Estado no Brasil,
Polônia e Eurásia**

Ewolucja państwowości w Brazylii, Polsce i Eurazji

Evolução do Estado no Brasil, Polônia e Eurásia

pod redakcją

Marcos Augusto Maliski, Krystiana Complaka

Coordenação

Marcos Augusto Maliska, Krystian Complak

Wrocław 2015

Komitet Redakcyjny

prof. dr hab. Leonard Górnicki – przewodniczący

mgr Bożena Górna – członek

mgr Aleksandra Dorywała – sekretarz

Recenzent: *dr hab. Piotr Uziębło, prof. UG*

**© Copyright by Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytetu Wrocławskiego**

Redakcja techniczna: *Olga Bednyakova*

Korekta (język polski): *Anna Noga-Grochola*

Projekt i wykonanie okładki: *Karolina Drozd*

Skład i opracowanie techniczne: *Krzysztof Mruszczyk, Tomasz Kalota* eBooki.com.pl

Wydawca

E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa.

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

ISBN 978-83-61370-43-7

SPIS TREŚCI / SUMÁRIO

Przedmowa	9
Apresentação	14

ROZDZIAŁ I. USTROJE PAŃSTWOWE A DEMOKRACJA CAPÍTULO I. REGIMES CONSTITUCIONAIS E DEMOCRACIA

Mariusz Jabłoński <i>Jawność życia publicznego a problem kryzysu demokracji przedstawicielskiej</i>	21
<i>(Transparência da vida pública e a questão da crise da democracia representativa)</i>	
Artur Ławniczak <i>Polska i brazylijska monarchiczność</i>	41
<i>(O monarquismo polonês e brasileiro)</i>	
Paulo Ricardo Schier <i>Linhas gerais do presidencialismo de coalizão no Brasil e seu vínculo com a questão da corrupção</i>	63
<i>(Podstawowe cechy prezydenccjalizmu koalicyjnego w Brazylii oraz jego związek z korupcją)</i>	

ROZDZIAŁ II. PAŃSTWO PRAWA CAPÍTULO II. ESTADO DE DIREITO

Estefânia Maria de Queiroz Barboza <i>Judicialização da política e o controle judicial dos direitos fundamentais sociais no Brasil</i>	75
<i>(Usądowanie polityki a kontrola socjalnych praw podstawowych w Brazylii przez organy wymiaru sprawiedliwości)</i>	
Marcos Augusto Maliska <i>O estado do Estado de Direito no Brasil de hoje em dia. Observações preliminares</i>	95
<i>(Stan państwa prawnego w dzisiejszej Brazylii. Uwagi wstępne)</i>	
Wiesława Miemiec <i>Skrócenie kadencji sejmiku w świetle art. 225 Konstytucji RP</i>	107
<i>(O encurtamento do mandato da Dieta à luz do artigo 225 da Constituição vigente da Polónia)</i>	
Robert Stefanicki <i>Prawo do dobrej administracji na przykładzie wdrażania wspólnego europejskiego systemu azylowego</i>	119
<i>(O direito à boa administração e o exemplo da implementação do Sistema de Asilo Europeu Comum)</i>	

ROZDZIAŁ III. ZAGADNIENIA PODATKOWE

CAPÍTULO III. QUESTÕES TRIBUTÁRIAS

Octavio Campos Fischer

<i>Sistema constitucional tributário Brasileiro e direitos fundamentais</i>	141
<i>(Konstytucyjny system podatkowy Brazylii a prawa podstawowe)</i>	

Janusz Sawicki

<i>Ochrona prawa podatkowego w instytucjach zaniechania ukarania</i>	179
<i>(Defesa do direito tributário nas instituições de desistência da punição na Polónia)</i>	

ROZDZIAŁ IV. INTEGRACJE REGIONALNE

CAPÍTULO IV. INTEGRAÇÕES REGIONAIS

Altay Bozhkarauly

<i>Euroazjatycka unia gospodarcza: o perspektywach integracji gospodarczej Europy Wschodniej z Azją Środkową</i>	199
--	-----

Altay Bozhkarauly

<i>União econômica Euro-Asiática: sobre as perspectivas da integração econômica da Europa do Leste e da Ásia Central</i>	205
--	-----

Eduardo Biacchi Gomes

<i>Construção jurídica na integração da América do Sul</i>	211
<i>(Konstrukcja prawna integracji Ameryki Łacińskiej)</i>	

Larissa Liz Odreski Ramina

<i>O Mercosul como projeto de integração regional: resultados, perspectivas e desafios</i>	217
<i>(MERCOSUL jako projekt integracji regionalnej: wyniki, perspektywy i wyzwania)</i>	

Marek Szydło

<i>Judycjalizacja polityk publicznych w Unii Europejskiej na przykładzie prawa konkurencji oraz regulacji sektorowej</i>	233
<i>(A judicialização da proteção da concorrência e da regulamentação setorial no direito da União Europeia: entre o controle de legalidade e a condução da política administrativa)</i>	

Załącznik	247
------------------------	-----

Apêndice	249
-----------------------	-----

Informacja o autorach / Dados sobre autores	251
--	-----

Przedmowa

Organizatorzy Czwartego Sympozjum Polsko-Brazylijskiego Prawa Konstytucyjnego (Wrocław, 18-21 października 2014 r.) mają przyjemność przedstawić drugi tom¹ dociekań naukowych – badaczy z ośrodków akademickich Kurytyby i Wrocławia – na wybrane zagadnienia prawnoustrojowe. Jest on pokłosiem wspomnianego Sympozjum z dodaniem kilku tekstów powstałych w związku z tym wydarzeniem. Z uwagi na udział w nim – na zasadzie gościa specjalnego – profesora z Kazachstanu, autorzy omawianego zbioru ośmielili się go nazwać nieco pretensjonalnie „Ewolucja państwowości w Brazylii, Polsce i Eurazji”.

Zasadą odbywających się na przemian w Kurytybie i we Wrocławiu seminariów jest prezentacja tematu wybranego przez naukowca z kraju goszczącego oraz identycznego, albo przynajmniej zbliżonego do niego przez badacza z innego ośrodka. Nie zawsze się to udaje. Mimo tego konferencje są okazją do podzielenia się przez badaczy z tak odległych miejsc swoimi aktualnymi zainteresowaniami naukowymi. Ponadto dają one sposobność poznania zachodzących w tych krajach procesów i zmian prawnych. Jest to duża wartość. Może w przyszłości zasada ta stanie się kryterium przy wyborze referentów.

W czwartym sympozjum łącznie udział wzięło 12 referentów. Oprócz profesora z Kazachstanu, pozostali referenci reprezentowali ośrodki naukowe z Kurytyby i Wrocławia. Referaty zgrupowaliśmy w czterech zespołach tematycznych: Ustroje państwowe a demokracja (I), Państwo prawa (II), Problemy podatkowe (III) oraz Integracje regionalne (IV).

W niniejszym zbiorze zamieściliśmy 14 tekstów, w tym dwa, które nie były wygłoszone podczas sympozjum, oraz dodatkowo jedną notkę bibliograficzną.

W pierwszym rozdziale książki „Ustroje państwowe a demokracja” zamieściliśmy trzy ciekawe opracowania dotyczące tytułowej problematyki. Otwiera go interesująca praca M. Jabłońskiego. Autor porusza w niej podstawę systemów demokratycznych:

¹ Pierwszy tom pt. *Entre Brasil e Polonia. Um Debate sobre Direito e Democracia* ukazał się – nakładem Lumen Juris Editora z Rio de Janeiro – w 2012 r. Był on wynikiem ponadczteroletniej współpracy naukowej między Zespołonymi Wydziałami UniBrasil z Kurytyby (Brazylia) a Wydziałem Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego (Polska).

otwartość i jawność życia publicznego. Po rozpatrzeniu regulacji obowiązujących w tym zakresie w Polsce, M. Jabłoński dochodzi do wniosku, że pogląd o kryzysie demokracji w naszym kraju – z uwagi na uchybienia występujące w przejrzystości życia publicznego – nie jest uzasadniony. Do podważenia demokracji dojdzie bowiem wtedy, gdy tajemność stanie się wyjątkiem i nie będą istniały urządzenia prawne zdolne zapobiec temu stanowi rzeczy.

A. Ławniczak zajął się rzadko poruszaną problematyką relacji między monarchicznymi a republikańskimi ustrojami we współczesnych warunkach konstytucyjno-politycznych. Na podstawie swych wywodów Autor dochodzi do wniosku, że istnieją przesłanki do przywrócenia systemów dynastycznych (królestw) zarówno w Brazylii, jak i w Polsce. Ich obecność – A. Ławniczak – upatruje w senatach (tzw. izbach wyższych ciał przedstawicielskich) oraz w instytucji jednoosobowej głowy państwa.

Ciekawą tematykę podjął P.R. Schier. Punktem wyjścia rozważań Autora jest stwierdzenie, że w Brazylii, mimo ustanowienia w obowiązującej Konstytucji z 1998 r. systemu prezydenckiego, sposób kierowania rządem niewiele różni się od parlamentarnego modelu sojuszy partyjnych. Jest to tzw. prezydencjalizm koalicyjny. Polega on na istnieniu stosunkowo silnej władzy wykonawczej przy jednoczesnym braku jakiegokolwiek stronnictwa większościowego – rozporządzającego samodzielnie ponad połową mandatów w parlamencie (Kongresie Narodowym). Taki stan prowadzi do podporządkowania władzy wykonawczej „interesom sektorowym”, w ostateczności do korupcji, powstania niezdrowych układów zależności oraz nepotyzmu.

Do problematyki państwa prawa włączyliśmy cztery opracowania. Pierwszy artykuł tej części – E.M. de Queiroz Barbozy – rozpatruje sporne zagadnienie zapewnienia wykonania przez brazylijskie sądownictwo praw społeczno-gospodarczych wpisanych do Konstytucji tego kraju z 1988 r. Opierając się na badanym orzecznictwie Sądu Najwyższego (NTF) oraz Trybunału Konstytucyjnego (STF) Brazylii, Autorka stwierdza daleko idące usądowienie polityki. Powoduje to przyjęcie przez organy wymiaru sprawiedliwości oraz oceny konstytucyjności prawa nowych funkcji w dziedzinie kontrolowania polityki publicznej, urzeczywistnianej albo określanej przez władze wybierane przez lud.

M.A. Maliski w swoim szkice dokonuje wstępnej oceny współpracy między Zespołonymi Wydziałami UniBrasil a Wydziałem Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. Według niego Polska była i jest dla brazylijskich naukowców specyficznym systemem prawnym, stwarzającym możliwość nowego spojrzenia na zjawiska ustrojowo-konstytucyjne. Jeśli chodzi o wyzwania stojące przed państwem prawa

w Brazylii, Autor skupił się na realizacji praw społeczno-gospodarczych zawartych w Konstytucji z 1988 r. W tym zakresie jest wiele do zrobienia, zwłaszcza w sferze większego włączenia się społeczeństwa do zarządzania państwem. Formy i sposoby tego zaangażowania społecznego M.A. Maliska pozostawia do otwartej dyskusji publicznej.

W. Miemiec uczyniła przedmiotem analizy prawnej artykuł 225 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. Zgodnie z jego postanowieniem, jeżeli w ciągu czterech miesięcy od dnia przedłożenia Sejmowi projektu ustawy budżetowej nie zostanie ona przedstawiona Prezydentowi do podpisu, może on zarządzić skrócenie kadencji izby poselskiej. Autorka po szczegółowym rozpatrzeniu różnych aspektów tak określonej kompetencji Prezydenta naszego kraju dochodzi do wniosku, że wymogi skorzystania z tego uprawnienia świadczą o trosce ustrojodawcy, aby wprowadzony wyjątek od reguły czteroletniej kadencji parlamentu był związany z obowiązkiem zapoznania się przez głowę państwa ze wszystkimi okolicznościami, które spowodowały opóźnienie prac nad budżetem, a w konsekwencji – aby decyzja Prezydenta o rozwiązaniu izb nie była pochopna.

R. Stefanicki zajął się przepisami o ochronie uchodźców w publicznym prawie międzynarodowym oraz w Unii Europejskiej. Jeśli chodzi o regulacje prawa unijnego, kluczową rolę odgrywają trzy dyrektywy: 2004/83/WE, 2005/85/WE oraz 2013/32/UE. Na temat urzeczywistnienia wymienionych dyrektyw wypowiedział się Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Do orzeczeń Trybunału luksemburskiego nawiązuje polski Naczelny Sąd Administracyjny. W konsekwencji przebija się pogląd, że współcześnie formalistyczne postrzeganie roli administracji musi ustąpić podmiotowemu prawu jednostki do dobrej administracji.

W trzeciej grupie tematycznej zamieściliśmy zaledwie dwa opracowania. O. Campos Fischer przedstawił konstytucyjny system podatkowy Brazylii w kontekście praw podstawowych. W odróżnieniu od innych krajów Konstytucja Brazylii ustanawia drobiazgową regulację podatków. Złożoność unormowania dodatkowo wzmacnia federacyjny podział na podatki centralne, stanowe, gminne, pięć ich rodzajów, rozbudowane przepisy dotyczące ulg i zwolnień itd. Z drugiej strony Konstytucja ustanowiła wiele praw chroniących podatników. Oprócz ich znaczenia podmiotowego, Autor podkreśla ich wartość obiektywną. Powinny one służyć stworzeniu demokratycznego państwa prawnego oraz „społeczeństwa sprawiedliwszego, wolniejszego i solidarniejszego”.

J. Sawicki ocenia model zaniechania ukarania sprawcy przewidziany w kodeksie karnym skarbowym z punktu widzenia skuteczności ochrony prawa podatkowego w Pol-

sce. W modelu tym chodzi bardziej o egzekwowanie należności publicznoprawnych i wyrównanie uszczerbku finansowego Skarbu Państwa lub innego uprawnionego podmiotu niż o represje. W związku z tym na plan pierwszy wysuwają się czynny żal, dobrowolne poddanie się odpowiedzialności i odstąpienie od wymierzenia kary. W wyniku swych ustaleń Autor dochodzi do wniosku, że model zaniechania ukarania sprawcy za cenę odzyskania uszczuplonych należności podatkowych jest elementem racjonalnej polityki karnej, wydatnie wzmacniającym ochronę prawa podatkowego w Polsce.

W czwartej części książki znalazły się cztery opracowania poruszające temat procesów integracyjnych w trzech częściach globu ziemskiego. A. Bozhkarauy przedstawia stan i perspektywy tzw. euroazjatyckiej integracji gospodarczej. Autor bada jej przebieg w realizacji czterech swobód: obrotu towarowego i kapitałowego oraz przemieszczania się pracowników i usług. Jej podstawą jest umowa podpisana 29 maja 2014 r. przez Białoruś, Kazachstan i Rosję. Autor pokazuje, że umowa zbudowana jest na poszanowaniu – za pomocą różnorodnych mechanizmów – suwerenności narodowej. Weszła ona w życie 1 stycznia 2015 r.

Według A. Biacchi Gomesa proces gospodarczego jednoczenia się Ameryki Łacińskiej rozpoczął się na dobre z chwilą utworzenia 26 marca 1991 r. tzw. Wspólnego Rynku Południa, znanego szerzej pod skrótem Mercosul. Jego trzonem są gospodarki Argentyny, Brazylii, Paragwaju i Urugwaju. Według Autora, przewodnią rolę w tej organizacji odgrywa Brazylia. A. Biacchi Gomes stara się swą pracą przyczynić do lepszego zrozumienia brazylijskiej polityki zagranicznej w tej sferze.

L. Ramina, poruszając w szerokiej perspektywie czasowej integrację w ramach Mercosul, dochodzi do wniosku, że zmiana tego modelu powinna rozpocząć się od stworzenia regionalnego projektu opartego – oprócz merkantyizmu – na podstawach politycznych i kulturalnych, zakorzenionych w tożsamości Ameryki Łacińskiej. Niezależnie od sukcesów integracyjnych w Stożku Południowym tego kontynentu jej dalszy rozwój stoi przed olbrzymimi wyzwaniami, opartymi głównie na podziałach geopolitycznych między państwami, związanymi z ewolucją gospodarczą Organizacji Państw Amerykańskich oraz innych inicjatyw jednoczących (Alba, Alca, Wspólnota Andyjska itd.).

M. Szydło zauważa, że judycjalizacja unijnego prawa konkurencji oraz unijnego prawa regulacji sektorowej przejawia się w dwóch równoległych procesach. Z jednej strony, powoływane przez prawo unijne krajowe organy konkurencji i krajowe organy regulacyjne przybierają charakter instytucji sądowych. Z drugiej strony, prawo unijne wymaga, aby wspomniane organy – realizujące określoną politykę publiczną – były poddane kontroli sądowej. W rezultacie, Autor postuluje dalsze ujednolicenie oraz dalej

idącą uniformizację rozwiązań prawnych będących przejawem judycjalizacji unijnego prawa konkurencji i unijnego prawa regulacji sektorowej.

W odróżnieniu od pierwszego tomu, zredagowanego w całości po portugalsku, niniejsza książka zawiera prace w językach oryginałów ze streszczeniami po portugalsku i polsku. Jedynie w przypadku artykułu Altay’a Bozhkarauly tekst napisany po rosyjsku został przełożony na język polski i portugalski. Wszystkie prace zawierają również słowa kluczowe w dwóch językach tomu.

Wrocław – Kurytyba, luty 2015 r.

Prof. dr Marcos Augusto Maliska

Prof. dr hab. Krystian Complak

Apresentação

Os organizadores do IV Congresso Brasil Polônia de Direito Constitucional¹, realizado em Wrocław entre os dias 13 e 15 de Outubro de 2014, têm o prazer de apresentar ao público o segundo volume² das pesquisas científicas sobre temas constitucionais, realizadas pelos professores dos centros acadêmicos de Curitiba e Wrocław. Este livro é resultado do mencionado Congresso acrescido de alguns textos pertinentes com o tema do evento. Em atenção à participação neste simpósio, bem como da inclusão do informe do professor do Cazaquistão, os coordenadores desta coleção ousaram em dar ao livro o título um pouco pretensioso de “Evolução do Estado no Brasil, Polônia e Eurásia”.

O princípio norteador dos congressos, que são realizados alternadamente, a cada dois anos, em Curitiba e em Wrocław, se constitui do exame dos temas escolhidos pelos professores organizadores dos mesmos. Os pesquisadores do centro convidado tratam de corresponder com temas idênticos ou, pelo menos aproximado, aos quesitos sugeridos. Nem sempre isso dá certo. Ainda assim, os congressos são uma ocasião em que investigadores de lugares tão distantes compartilham seus interesses científicos. Outrossim, esses encontros oferecem um ensejo para se tomar conhecimento dos recentes processos e mudanças jurídicas nos países respectivos. Isso tem um valor inapreciável. Talvez, no futuro, esse modo de proceder passará a ser um critério para a escolha dos expositores.

No IV Congresso tomaram parte como conferencistas treze professores. Além do professor do Cazaquistão, os demais palestrantes representaram – divididos em partes iguais – o professorado do Núcleo de Pesquisa em Direito Constitucional do UniBrasil e da Faculdade de Direito, Administração e Economia da Universidade de Wrocław. Os informes aqui apresentados são agrupados nos quatro conjuntos temáticos: Regimes Constitucionais e Democracia (I); Estado de Direito (II); Questões Tributárias (III); Integrações Regionais (IV). Nesta obra foram reunidos quatorze textos, incluídos dois que não foram proferidos durante o Simpósio, bem como adicionalmente uma nota bibliográfica.

O primeiro capítulo do livro “Regimes Constitucionais e Democracia” insere três composições concernentes a essa problemática. O abre o artigo, profundo, de M. Jablonski. O autor aborda o fundamento dos sistemas democráticos: a publicidade e a transparência da vida pública. Depois de examinar as legislações vigentes nesta seara na Po-

¹ M. A. Maliska e K. Complak (org.), *Entre Brasil e Polônia. Um Debate sobre direito e democracia*. Rio de Janeiro: Lumen Juris Editora, 2012. Essa obra foi o resultado de quatro anos de cooperação entre o UniBrasil Centro Universitário e a Faculdade de Direito, Administração e Economia da Universidade de Wrocław.

lônia, o autor conclui que a opinião sobre a crise da democracia no nosso país – em razão das falhas na limpidez da vida pública – não é justificada. A democracia será fortalecida quando o segredo virar uma exceção e houver instrumentos capazes de contrapor-se a este estado de coisas.

A. Ławniczak ocupou-se, levando em conta as condições constitucionais e institucionais contemporâneas, de uma problemática raramente tratada nas relações entre os regimes monárquicos e republicanos. Como resultado de suas reflexões, o autor chega à conclusão de que existem os pressupostos para o retorno aos sistemas dinásticos (reinados), tanto no Brasil quanto na Polônia. A sua premonição – A. Ławniczak – encontra fundamento nos senados (isto é, nas câmaras altas das assembleias representativas) e na instituição do chefe de Estado unipessoal.

Argumento interessante trouxe P. R. Schier. O ponto de partida das suas meditações é a afirmação de que no Brasil, apesar da Constituição vigente de 1988 ter instaurado um regime presidencialista, o sistema de governo real não se distingue muito do modelo parlamentar das alianças partidárias. É o chamado presidencialismo de coalizão. Ele consiste no funcionamento de um poder executivo assaz forte com a simultânea carência de um partido majoritário que disponha sozinho de mais da metade dos votos no Congresso Nacional (parlamento). Este estado de coisas conduz a sujeição do poder executivo aos “interesses setoriais” e, no final das contas, à corrupção, ao surgimento das relações viciosas de dependência e ao nepotismo.

Ao conjunto temático “Estado de Direito”, os organizadores da obra incluíram quatro artigos. Esta seção é inaugurada com o ensaio de E. M. de Queiroz Barboza aborda o quesito disputável da efetivação pelo poder judiciário dos direitos sociais que se encontram declinados na Constituição brasileira de 1988. Baseando-se na jurisprudência do Superior Tribunal de Justiça e do Supremo Tribunal Federal, a autora faz constatar a considerável judicialização da política. Isso traz a assunção pelo Judiciário das novas funções na esfera do controle das políticas públicas realizadas ou definidas pelos poderes eleitos pelo povo.

M. A. Maliska faz – no começo no começo do seu trabalho – uma avaliação preliminar da cooperação entre o UniBrasil Centro Universitário e a Faculdade de Direito, Administração e Economia da Universidade de Wroclaw. Como anota o autor, a Polônia foi para os científicos brasileiros a descoberta de um novo mundo e uma alavanca para dar uma nova olhada sobre os fenômenos jurídico-institucionais. No que tange aos desafios, postos perante o Estado de Direito no Brasil, o autor concentrou sua análise na realização dos direitos sociais esculpidos na Lei Maior de 1988. Nesta área há muitas coisas

a fazer, designadamente o maior envolvimento da sociedade nesta tarefa. As formas e os modos deste comprometimento da gente comum, M. A. Maliska deixa aberto à discussão pública.

W. Miemiec fez objeto de sua análise jurídica o art. 225 da Constituição da República da Polônia de 1997. Conforme esta disposição, se no decorrer dos quatro meses desde a apresentação do projeto de lei orçamentária à Dieta, o seu texto aprovado não for submetido à assinatura do Presidente de República, este pode encurtar o mandato do parlamento. A autora, depois de dissecar os diferentes aspectos desta atribuição do Chefe de Estado chega à conclusão de que as exigências desta competência atestam a preocupação do poder constituinte para que a quebra da legislatura quadrienal seja conectada com a obrigação do Presidente da República de conhecer todos os pormenores do atraso dos trabalhos parlamentares relativos ao orçamento. Tudo isso a fim de tomar – com o discernimento e sem precipitação – uma decisão sobre a dissolução das câmaras legislativas.

R. Stefanicki dedicou o seu trabalho aos preceitos sobre a proteção dos refugiados no direito público internacional e na União Europeia. No que diz respeito às normas do direito comunitário europeu, o papel chave pertence às três diretivas: 2004/83/CE; 2005/85/CE e 2013/32/EU. Sobre a realização destas diretivas pronunciou-se o Tribunal de Justiça da União Europeia. Aos pareceres do Tribunal de Luxemburgo refere-se a Corte Administrativa Superior polonesa. Como resultado, abre-se caminho para a opinião de que o papel formalista da administração deve ceder passo, no mundo de hoje, ao direito subjetivo do indivíduo a uma boa administração.

O terceiro grupo temático conta com apenas dois trabalhos. O. Campos Fischer expõe o sistema tributário do Brasil no contexto dos direitos fundamentais. Diferente de outros países, a Constituição brasileira estabelece minuciosa regulação dos impostos. A complexidade das normas reforça a divisão dos tributos em federais, estaduais e municipais, bem como os seus cinco tipos e uma ampla legislação sobre reduções e isenções de impostos. De outro lado, a Constituição estabeleceu muitos direitos protetores dos contribuintes. Além da importância subjetiva destes direitos, o autor sublinha o seu valor objetivo. Os direitos fundamentais devem servir para criar um Estado de direito democrático, bem como “uma sociedade mais justa, livre e solidária”.

J. Sawicki avalia o modelo da desistência à punibilidade do infrator castigado – previsto no Código Penal Tributário – da perspectiva da eficácia da salvaguarda do direito tributário polonês. Neste modelo trata-se mais de liquidar dívidas de direito público e de recompensar as perdas financeiras da Fazenda Pública (ou de outra entidade estatal

lesada) do que de uma repressão. Por isso, em primeiro plano está o resgate voluntário em espécie, a submissão espontânea ao castigo e a renúncia à punição. No final de suas considerações, o autor chega à conclusão de que a substituição da pena por uma recuperação diminuída dos impostos é um elemento da política penal racional, que reforça consideravelmente a proteção do direito tributário na Polônia.

No derradeiro capítulo do livro têm-se quatro artigos sobre processos de integração em três partes do globo terráqueo. A. Bozhkarauly faz exhibir o estado e as perspectivas da chamada integração econômica euro-asiática. O autor examina o seu desenvolvimento na realização das quatro liberdades, relativas às mercadorias, pessoas, serviços e capitais. O seu fundamento está no acordo assinado em 29 de maio de 2014 por Bielorrússia, Cazaquistão e Rússia. O autor mostra que o tratado assenta-se no respeito – mediante diferentes mecanismos – das soberanias nacionais. O acordo em baila entrou em vigor 1º de janeiro de 2015.

Segundo E. Biacchi Gomes o processo de unificação econômica da América Latina iniciou-se efetivamente a partir de 26 de março de 1991, isto é, desde que foi posto em marcha o chamado Mercado Comum do Sul, conhecido mais amplamente sob a abreviação Mercosul. O seu núcleo se constitui das economias da Argentina, do Brasil, do Paraguai e do Uruguai. Conforme a opinião de E. Biacchi Gomes o Brasil possui papel dirigente. O autor esforça-se, através de seu trabalho, para contribuir ao melhor entendimento da política externa brasileira nesta seara.

L. Ramina, ao abordar, em uma ampla perspectiva temporal, a integração do Mercosul, chega à conclusão de que a mudança deste modelo deverá partir da criação do modelo regional. Este deve ser baseado – além do mercantilismo – em fundamentos políticos e culturais, enraizados na idiosincrasia da América Latina. Independentemente dos êxitos integracionistas no Cone Sul do continente, o seu desenvolvimento ulterior chocará com enormes desafios, alicerçados nas divisões geopolíticas entre os Estados, ligados com a evolução econômica da Organização dos Estados Americanos e de outras iniciativas unificadoras (ALBA, ALCA, Comunidade Andina, etc.).

M. Szydło aponta que a judicialização do direito da União Europeia no tocante à concorrência e às normas de regulação setorial fez-se por intermédio de dois processos paralelos. De um lado, os órgãos nacionais para os assuntos de concorrência e de regulação setorial – instituídos pelo direito europeu - adquirem, cada vez mais, o caráter de instituições judiciais. De outro, o direito europeu exige que as agências mencionadas - as quais cumprem determinadas políticas públicas – sejam subordinadas ao controle judicial. Como resultado, o autor postula uma unificação maior e uma uniformização mais

avançada das normas jurídicas encarnadas no direito da União Europeia sobre a competição e sobre as regulamentações setoriais.

Diferente do primeiro volume², redigido inteiramente na língua de Camões, o presente livro contém os trabalhos nas línguas originais com resumos em português e polonês. Apenas o artigo do professor Altay Bozhkarauly, escrito originariamente em russo, foi traduzido para a língua polaca e portuguesa.

Wroclaw – Curitiba em Fevereiro de 2015

Prof. Dr. Hab. Krystian Complak

Prof. Dr. Marcos Augusto Maliska

Załącznik

NOTKA BIBLIOGRAFICZNA O KSIĄŻCE

Andrzej Bator (red.), *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon tematyczny*, LexisNexis, 2012, 361 s.

Mimo że na okładce książki napisano, iż jest ona podręcznikiem akademickim adresowanym przede wszystkim do studentów kierunków prawnych i administracyjnych, „pomyślanym jako pomoc dydaktyczna uzupełniająca wykład ze wstępu do prawoznawstwa oraz teorii i filozofii prawa”, jej lektura przekonuje, że oceniana publikacja jest czymś więcej. Można bez przesady nazwać ją encyklopedią prawoznawstwa. Jej znaczenie wykracza znacznie, co zresztą podkreślają autorzy – piórem A. Batora – we wstępie, poza dydaktyczne ramy kursowych przedmiotów wykładanych na wydziale prawa.

299 haseł do książki napisali, oprócz wspomnianego redaktora, czterej pracownicy Katedry Teorii i Filozofii Prawa na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. Zaledwie dwóch z nich – profesorowie W. Gromski i Z. Pulka – są czynnymi jej pracownikami. Prof. St. Kaźmierczyk jest emerytowanym, byłym kierownikiem tej Katedry, a A. Kozak przedwcześnie zmarłym, nietuzinkowym przedstawicielem teorii i filozofii prawa.

Autorzy rozdzielili hasła między jedenaście rozdziałów. Już ten podział można uznać za wyczyn, z uwagi na bliskość i możliwość zazębiania się definiowanych pojęć czy wyrażeń. Każdy z tych jedenastu rozdziałów kończy się wykazem literatury. Trzeba tutaj podkreślić staranność autorów leksykonu w doborze pozycji odpowiadających poszczególnym rozdziałom. Jeśli autor się powtarza, to zawsze ze względu na inne swoje prace. Aby dać niewielki obraz zawartości poszczególnych rozdziałów, pozwolę sobie przywołać ją, w poniższym akapicie, w następujący uproszczony sposób: tytuł rozdziału napisany dużymi literami oraz jego pierwsze i ostatnie hasło, oddzielone myślnikiem.

PRAWOZNAWSTWO: „analityczna teoria prawa” – „szczegółowe nauki prawne”; FILOZOFIA PRAWA: „aksjologia” – „wartości wewnętrzne prawa”; JĘZYK A PRAWO: „czynność konwencjonalna” – „zdanie deontyczne”; NORMA POSTĘPOWANIA: „adresat normy prawnej” – „zasady prawa”; SYSTEM PRAWA: „chronologiczna reguła kolizyjna” – „zupełność systemu prawa”; PRZEPISY PRAWNE: „arenga” – „wypowiedzi kreujące”; TWORZENIE PRAWA: „akt prawotwórczy, akt normatywny

lub normodawczy” – „źródło prawa”; WYKŁADNIA PRAWA: „*clara non sunt interpretanda*” – „wykładnia zawężająca”; ARGUMENTACJE PRAWNICZE: „*a contrario* wnioskowanie” – „założenie o konsekwencji ocen prawodawcy”; STOSOWANIE PRAWA: „akt stosowania prawa” – „technologiczny model uzasadnienia dowodu sądowego”; STOSUNKI PRAWNE: „czyn prawny” – „zdolność prawna”.

Autorzy haseł starali się nadać poszczególnym hasłom treść możliwą do zaakceptowania przez różne środowiska prawnicze. Jednakże, jak pisze A. Bator, na gruncie teorii i filozofii prawa zbyt daleko idąca standaryzacja poglądów okazałaby się wręcz szkodliwa. „W konsekwencji tego w wielu przypadkach, pisząc wyjaśnienia poszczególnych haseł, zmuszeni byliśmy do prezentacji konkurencyjnych znaczeń. Bywały i takie – wcale nierzadkie – sytuacje, gdy objaśnianie pojęcia stało się okazją do prezentacji sporu toczonego wokół zagadnienia związanego z tym pojęciem. Choć w opracowaniu zasadniczo staraliśmy się unikać prezentacji koncepcji ściśle autorskich, to jednak przy niektórych hasłach koniecznością stało się zaopatrywanie określonych konstrukcji teoretycznych w nazwiska” (*ibidem*).

Książka zaopatrzona jest w niezmiernie pożyteczne dwa spisy haseł. Pozwalają one błyskawicznie odnaleźć poszukiwane hasło. Jeśli poszukujący łączy poszukiwane hasło z jednym z jedenastu rozdziałów Leksykonu, to odnajdzie je w spisie haseł w układzie tematycznym. Jeżeli nie jest w stanie przyporządkować go żadnemu z jedenastu rozdziałów, ustali termin czy wyrażenie w spisie alfabetycznym.

Trudno przecenić znaczenie tej pozycji. Na pewno jest ona pewnym podsumowaniem polskiego dorobku naukowego w tej dziedzinie. W związku z tym, autorom Encyklopedii, skromnie nazwanej Leksykonem, należą się gratulacje. Jeśli miałbym postulować jakieś ulepszenia, to przede wszystkim uzupełnienie tekstu skorowidzem nazwisk oraz większe uwypuklenie wkładu i specyfiki rodzimych autorów i prądów doktrynalnych.

Prof. dr hab. Krystian Complak

Apêndice

NOTA SOBRE O LIVRO

Andrzej Bator (org.), *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon tematyczny* [Introdução às ciências jurídicas. Vocabulário temático], LexisNexis 2012, p. 361.

Ainda quando na capa do livro encontra-se grafado que o mesmo é um manual acadêmico endereçado, sobretudo, aos estudantes de direito e de administração pública, “concebido como uma ajuda didática complementar ao curso de introdução à jurisprudência e à teoria e filosofia do direito”, a sua leitura convence que a publicação comentada é algo mais. Pode-se, sem exagero, chamá-lo de enciclopédia das ciências jurídicas. A sua importância vai muito além – o que alias sublinham os autores mediante a pena de A. Bator – do modelo didático das matérias jurídicas ensinadas nas Faculdades de Direito da Polônia.

Os 299 verbetes do Vocabulário foram escritos pelo organizador já mencionado e pelos quatro colaboradores da Cátedra de Teoria e Filosofia da Faculdade de Direito, Administração e Economia da Universidade de Wrocław. Apenas dois deles – os professores W. Gromski e Z. Pulka – trabalham nesta entidade. S. Kazimierczyk, na atualidade aposentado, foi chefe desta Cátedra e A. Kozak, recentemente falecido, foi cultivador incomum da teoria e da filosofia do direito.

Os autores repartiram os verbetes em onze capítulos. Já esta repartição pode ser considerada uma proeza, no sentido da proximidade e da possibilidade de se endentar as noções ou expressões definidas. Após cada um destes capítulos segue uma lista bibliográfica. Devo salientar o empenho dos autores do Vocabulário na seleção da literatura adequada aos capítulos individuais. Se um autor é reprisado isso é sempre devido a sua (suas) outras publicações, mais ajustada(s) à problemática do capítulo. Para dar uma pequena ideia do teor dos capítulos particulares, permito-me citar, na alínea abaixo, de modo simplificado: o título do capítulo escrito com maiúscula, bem como o seu primeiro e o derradeiro verbe, separado por um travessão.

JURISPRUDÊNCIA: “teoria analítica do direito” – “ciências jurídicas particulares”; FILOSOFIA DO DIREITO: “axiologia” – “valores internos do direito”; LÍNGUA E DIREITO: “ato convencional” – “frase deôntica”; NORMA DE CONDUTA: “destinatário da norma jurídica” – “princípios do direito”; SISTEMA DE DIREITO: “regra cro-

nológica da colisão” – “completude do sistema jurídico”; PRECEITOS JURÍDICOS: “arenga” – “enunciações criativas”; CRIAÇÃO DO DIREITO: “ato de criação de direito, ato normativo ou ato instituidor das normas” – “fonte de direito”; INTERPRETAÇÃO DO DIREITO: “*clara non sunt interpretanda*” – “interpretação restritiva”; ARGUMENTAÇÕES JURÍDICAS: “*a contrario* dedução” – “pressuposto sobre a consequência das avaliações do legislador”; APLICAÇÃO DO DIREITO: “ato da aplicação de direito” – “modelo tecnológico da motivação da prova judiciária”; RELAÇÕES JURÍDICAS: “feito jurídico” – “capacidade jurídica”.

Os autores dos verbetes esforçaram-se para dar a eles o significado aceitável por diversos setores (comunidades de pensamento) jurídicos. Porém, como escreve A. Bator, uma standardização demais avançada – no domínio da teoria e filosofia do direito – poderia ser perniciosa. “Em consequência disto, em muitos casos ao redigir explicações dos verbetes individuais, fomos obrigados a apresentar as acepções competitivas. Ocorreram também as situações - não raras em absoluto – quando o esclarecimento do conceito ensejou uma oportunidade de apresentar uma controvérsia travada ao redor de um quesito conectado com o entendimento da noção central. Apesar de tratar de evitar a exposição das concepções próprias aos autores determinados, no caso de certos verbetes foi necessário adicionar a algumas construções teóricas, os nomes” (*ibidem*).

O livro tem dois registros dos verbetes extremamente úteis, que possibilitam achá-los rapidamente. Se uma pessoa busca um verbete pertencente a um dos onze capítulos do Vocabulário, encontrará o mesmo no registro dos verbetes do arranjo temático. Se ela não está em posição de atribuí-lo a nenhum das onze divisões do livro, identificará o termo no registro alfabético.

É difícil estimar o valor desta publicação. Ela é, sem dúvida, certa síntese da bagagem científica polonesa nesta seara. Com relação a isso, os autores da Enciclopédia – nomeada modestamente Vocabulário – merecem os nossos cumprimentos. Se haveria de postular algum aperfeiçoamento, eu recomendaria, primeiro, o aditamento do índice onomástico, e, em segundo lugar, o destaque maior das contribuições e da especificidade dos autores e correntes doutrinárias pátrias.

Prof. Dr Krystian Complak

Informacja o autorach

Dados sobre autores

Barboza Estefânia Maria de Queiroz – Doutora e Mestre em Direito pela PUCPR. Professora de Direito Constitucional dos Programas de graduação e mestrado da UniBrasil. Professora do Departamento de Direito Público da UFPR. Visiting Researcher na Osgoode Hall Law School, York University, Toronto Canadá, 2008/2009.

Dr, profesor prawa konstytucyjnego, Zespólone Wydziały Brazylii – UniBrasil, Kurytyba, Brazylia.

Bozhkarauly Altay – Dr, docent prawa konstytucyjnego, Państwowy Karagandzki Uniwersytet im. Akademika J. A. Bukietowa, Karaganda, Kazachstan.

Professor de Direito Constitucional Universidade Estatal de Karaganda “Acadêmico E. A. Bukietov”, Karaganda, Cazaquistão.

Fischer Octavio Campos – Advogado em Curitiba, no Estado do Paraná/Brasil. Doutor e Mestre em Direito Tributário pela UFPR. Professor de Direito Tributário das Faculdades Integradas do Brasil – “UniBrasil” (Mestrado, Graduação e Especialização). Vice-coordenador do Curso de Mestrado em Direito da UniBrasil. e-mail: octavio@octaviofischer.com.br

Dr, profesor prawa podatkowego, Zespólone Wydziały Brazylii – UniBrasil, Kurytyba, Brazylia.

Gomes Eduardo Biacchi – Estágio de Pós doutorado na Universidade Federal do Rio de Janeiro, com estudos realizados na Universidade de Barcelona, Faculdade de Direito, Vice coordenador do Programa de Mestrado em Direito da UniBrasil, Professor Titular de Direito Internacional da Pontifícia Universidade Católica do Paraná e Professor Adjunto do Curso de Direito do Centro Universitário Uninter. e-mail: ebgomes@me.com

Profesor zwyczajny prawa międzynarodowego, Papieski Uniwersytet Katolicki Parany, Kurytyba, Brazylia.

Jabłoński Mariusz – Prof. dr hab., Kierownik Katedry Prawa Konstytucyjnego, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii, Uniwersytet Wrocławski.

Dr. Hab., Professor de Direito Constitucional, Universidade de Wrocław, Wrocław, Polónia.

Ławniczak Artur – Dr hab. nauk prawnych, Katedra Prawa Konstytucyjnego, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii, Uniwersytet Wrocławski.

Dr. Hab., Professor de Direito Constitucional, Universidade de Wrocław, Wrocław, Polónia.

Maliska Marcos Augusto – Professor do Programa de Mestrado em Direitos Fundamentais e Democracia da UniBrasil, em Curitiba, e Procurador Federal.

Dr, profesor prawa konstytucyjnego, Zespólone Wydziały Brazylii – UniBrasil, Kurytyba, Brazylia.

Miemiec Wiesława – Prodziekan do spraw finansowych, prof. dr hab. nauk prawnych w zakresie prawa finansowego, Katedra Prawa Finansowego, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii, Uniwersytet Wrocławski.

Vice-decana da Faculdade, Dr. Hab., Professora de Direito Financeiro, Universidade de Wrocław, Wrocław, Polônia.

Odreski Ramina Larissa Liz – Doutora em Direito Internacional pela USP (2006). Professora de Direito Internacional Público da UFPR. Professora do Programa de Mestrado em Direitos Fundamentais e Democracia da UniBrasil.

Dr, profesor międzynarodowego prawa publicznego, Zespólone Wydziały Brazylii – UniBrasil, Kurytyba, Brazylia.

Sawicki Janusz – Prof. nadzw. UW dr hab., Katedra Prawa o Wykroczeniach i Karnego Skarbowego, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii, Uniwersytet Wrocławski.

Dr. Hab., Professor de Direito Penal Tributário, Universidade de Wrocław, Wrocław, Polônia.

Schier Paulo Ricardo – Doutor em Direito Constitucional pela UFPR. Professor de Direito Constitucional, em nível de graduação, especialização e mestrado da Escola de Direito e Relações Internacionais das Faculdades Integradas do Brasil – UniBrasil. Pesquisador vinculado ao NUPECONST – Núcleo de Pesquisas em Direito Constitucional (CNPq) e à Linha de Pesquisa “Constituição e Condições Materiais da Democracia”. Trabalho vinculado ao Projeto de Pesquisa “Presidencialismo de Coalizão no Brasil e seus impactos na democracia”. Professor do Instituto de Pós-Graduação em Direito Romeu Felipe Bacellar e da Academia Brasileira de Direito Constitucional. Membro Honorário da Academia Brasileira de Direito Constitucional. Membro da Comissão de Ensino Jurídico da OAB/Pr. Advogado militante. e-mail: pauloschier@uol.com.br

Dr, profesor prawa konstytucyjnego, Zespólone Wydziały Brazylii – UniBrasil, Kurytyba, Brazylia.

Stefanicki Robert – Prof. dr hab., Instytut Prawa Cywilnego, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii, Uniwersytet Wrocławski.

Dr. Hab., Professor de Direito Civil, Universidade de Wrocław, Wrocław, Polônia.

Szydło Marek – Prof. UW dr hab., Kierownik Zakładu Prawa Konkurencji i Regulacji Sektorowej, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii, Uniwersytet Wrocławski.

Dr. Hab., Professor de Direito Administrativo Econômico, Universidade de Wrocław, Wrocław, Polônia.

Podkreślić trzeba, że konfrontacja rozwiązań spotykanych na różnych kontynentach jest ze wszech miar uzasadniona, szczególnie, że obecnie w wielu obszarach demokratyzacji państwa to właśnie Ameryka Południowa stanowi miejsce, gdzie wykuwają się nowe pomysły.

Z recenzji dr. hab. Piotra Uziębły, prof. UG

E preciso frisar que a comparação de regulamentações acolhidas em diferentes continentes e de todos pontos de vista justificada, notadamente que agora em muitos âmbitos da democratização do Estado, a America do Sul e um lugar onde surgem as novas idéias.

*De um trecho da resenha pelo docente com pós-doutorado,
Professor da Universidade de Gdansk – Piotr Uziębły*

ISBN 978-83-61370-43-7

